

Ömer Seyfettin'in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki

Doç.Dr. Murat KOÇ*

Özet: 1884-1920 yılları arasında yaşayan Ömer Seyfettin; hikâye, şiir, mensur şiir ve tercüme türlerinde eserler yazmıştır. Ömer Seyfettin yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî olaylarına yabancı kalmamış, bunları eserlerinde ele almıştır. II. Meşrutiyet'in ilânı ve İttihat ve Terakki Partisi etrafındaki meseleler de onun eserlerinde önemli yer tutar. Bu araştırmada Ömer Seyfettin'in II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki hakkındaki görüşleri değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Partisi.
(Makalenin özetini İngilizce'ye tercüme eden Sayın Öğr. Gör. Lyzbeth Erduran'a teşekkür ederim.)

Edebiyatımıza önemli hizmetlerde bulunmuş olan Ömer Seyfettin, kısa ömrünü Türk tarihinin krizlerle dolu bir döneminde geçirmiştir. Aydın olması meselelere farklı cephelerden bakmasını, asker olması vatanla ilgili tehlikeleri tespit edebilmesini, yazarlık ise olayları geniş bir perspektifle görmesini ve olaylar arasında -her insanın kolay kuramayacağı- sebep-sonuç ilişkileri kurmasını sağlamıştır. Ömer Seyfettin, şahsiyetini yapan bu üç özellik dolayısıyla, devrinin meselelerine yabancı kalmamış, bunları derinden duymuş ve kalemıyla çözüm üretme yoluna gitmiştir. Onun, taşıdığı aydın sorumluluğunu hakkıyla yerine getirdiğini söyleyebiliriz.

Temeli 1889 yılında atılan İttihat ve Terakki Cemiyeti, İstanbul, Paris, Mısır ve Selânik örgütlenmelerini gerçekleştirdikten sonra, 24 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet'in ilân edilmesini sağlar. Ancak Meşrutiyet beklenildiği gibi ülkeye huzur, düzen ve terakki getirmez. Meşrutiyet'in ilânını Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları izler. Peşpeşe yaşanan bu savaşlar ve yanlış uygulamalar İttihat ve Terakki'nin kamu vicdanında mahkûm edilmesine sebep olur (Tunaya 2000). Bu dönem içerisinde yaşananlar edebiyatımıza geniş bir şekilde aksetmiştir. Meşrutiyet sonrasında yaşananları eserlerine aksettiren bir yazarımız da Ömer Seyfettin'dir.

---

* Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / İSTANBUL
muratkoc@marmara.edu.tr

Ömer Seyfettin, Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki'yle organik bağ kurar (Alangu 1968: 427-446). Bu bağ, -daha önceden tanıdığı- Ali Canip ve Ziya Gökalp sayesinde kurulur. 1910 yılında askerlikten istifa ederek ayrılır ve -İttihatçılar'ın finanse ettiği- (Alangu 1968: 160) Genç Kalemler dergisine katılır. Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp dergide İttihat ve Terakki'nin kültür politikası ve Türkçülük hareketi konusunda faaliyette bulunurlar. Tahir Alangu'nun kitabından ve kendi eserlerinden yola çıkarak diyebiliriz ki; Ömer Seyfettin, İttihat ve Terakki'de daha çok kültür adamı kimliğiyle faaliyet göstermiştir. Onu tanıyanlar, İttihat ve Terakki çevresinde Ömer Seyfettin'in siyasetten uzak bir kültür adamı olarak çalıştığını, gerektiğinde eleştiriden kaçınmadığını, parti nüfuzundan yararlanarak zenginleşme yoluna gitmediğini, parti kodamanlarından uzak durduğunu, önde gelenlerin "mutlak itaat" arzularına boyun eğmediğini, parti dağıldıktan sonra yeni fırsatlar peşinde koşarak başka kapılarda çıkar aramadığını vurgulamışlardır. Tahir Alangu, kültür faaliyetleri yanında Ömer Seyfettin'in partinin propaganda işlerini yürüttüğünü ve broşürlerini hazırladığını söyler:

"Ömer Seyfettin, bir kadro adamı ve parti yazarı olarak, İttihat ve Terakki Partisi'nin Selânik günlerinden başlayarak şekillendirdiği kültür ve edebiyat ilkelerine ta başından beri katılmış, bu ilkeleri koyanlar ve götürülenlerin başlarında yer almıştı. Onun hikâyelerinin belli ilkelere göre yön alması, maddî menfaat endişelerine bağlanmamış, bu ilkeleri partiye ve çevrelerine kabul ettirenlerle birlikte yürümüş, ödev yüklenmiş namuslu bir sanatçı davranışını kendi hayatına kendisi getirmiş, bu yolu Ziya Gökalp'la birlikte hiç aksatmadan yürümüştür. Ancak 1918 yılından sonraki yazılarında bu misyondan ve sorumluluktan biraz kurtulmuş, yeni eserlerinde özgür bir yaratmaya yönelebilmisti. Üstelik Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp'la birlikte, İttihat ve Terakki Partisi politikasının her cephesiyle anlaşmamış, ancak kendi ülkülerini yürütebildiği yerlerde ve şartlarda ona koşulmuş, ileri gelen kodamanları ile bütünlemesine bir anlaşmaya hiçbir zaman yanaşmamıştı. Birçok olaylar ve sorunlarda partinin gidişinden memnun olmamış, partinin içinde, onun politikasına yeni bir yön vermek isteyenlerle her zaman anlaşmıştı. Bundan dolayıdır ki, onun, sonuna kadar İttihat ve Terakki Partisi'nin birinci sıradan kodamanları arasında yükselmediğini, bunu istemediğini, buna özenen ve bu yola koşulan Celâl Sahir gibi, parti liderleri ile ön safta, sıkı işbirliği hâlinde hiçbir zaman bulunmadığını görmekteyiz." (Alangu 1968: 394)

Ömer Seyfettin'in Meşrutiyet hareketi ve İttihat ve Terakki Partisi'ne bakışı yaşanan tarihî ve sosyal tecrübelerin tesiriyle zaman içinde farklılıklar gösterir. O, İttihat ve Terakki'yi zaman zaman Türkler'i kurtaracak bir güç olarak görür, zaman zaman bazı hatalı uygulamalarını tespit eder ve Türkçülük ideolojisine yeterince sahip çıkmadıkları için tenkit eder. 24 Temmuz 1908

öncesinde yazdığı bir mektubunda Meşrutiyet'in, bünyesinde farklı ulusları barındıran bir imparatorluk olan Osmanlı'ya uygun bir yönetim tarzı olmadığını öne sürmüştür:

“On beş sene evvel Meşrutiyet arzusu bütün münevverlerin müşterek bir emeliydi. O vakit Hamit Rıza ile çalışan bir sınıf arkadaşım beni bu Meşrutiyet fikrine imale etmeye çalışıyordu. Ona yazdığım mektuplarda Meşrutiyet'in Osmanlı İmparatorluğu'nu mahvedeceğini anlatıyordum. Meşrutiyet millet haline geçmiş cemiyetlerin hakkı idi. Bizim sistemimize Avrupa'daki şekilden pek başka bir Meşrutiyet lâzımdı.” (“Türkçülük Fikri” (1919), 2001b: 201)

Daha sonra diğer aydınlar gibi Meşrutiyet'in ilânını heyecanla karşılar. Yeni dönemin ülke adına iyi şeyler getireceği konusunda ümitlidir. Ancak bu iyimserlik uzun sürmez. 10 Temmuz'dan önce uykuda olan Türk halkının, Meşrutiyet'in ilânı üzerine bir darbe tesiriyle uyandığını tespit eder. Bu darbenin tesirini atlatamayan halk neye uğradığını şaşırmış, bir ay süreyle “hürriyet, müsâvât, uhuvvet” sözlerinin peşine takılarak sokak sokak gezmiştir. Ömer Seyfettin bu şuursuz hürriyet gösterilerini onaylamaz. Çünkü bu gösteriler esnasında bazı kavramlar sahip oldukları mânâları yitirmektedir:

“Mazi, tarih, örf, muhit, din, âdet, an'ane, temayül vesaire tamamıyla ihmal olunuyor, hatta en âlimler bile bu içtimaî esasları hatırlatmıyorlardı.” (“Millî Tecrübelerden Çıkarılmış Amelî Siyaset” 2001a: 330)

Ömer Seyfettin'in İttihat ve Terakki'ye bir başka tenkidi, ideoloji konusunda dır. O, baştan beri Osmanlılık ideolojisine karşı durmuştur. Osmanlılık, Tanzimat'la beraber ortaya çıkmış bir ideolojidir ve İmparatorluk bünyesindeki herkesi din, dil, ırk farkı gözetmeksizin Osmanlı kimliği altında toplamayı hedeflemiştir. İstibdat öncesinde Avrupa'da faaliyet gösteren Jön Türkler, bu hareketin bütün Osmanlılar tarafından hazırlandığı imajını uyandırarak destek almaya çalışmışlar, milliyetçi hislerini saklamışlardır:

“İstibdat zamanında Avrupa'da çalışan Genç Türkler muvaffakiyet kazanmak için milliyetperverliklerini saklıyorlar, Avrupa'nın ve Türk düşmanlarının pek hoşuna giden 'Tanzimat' mevhumesine sarılıyorlardı. Yapılmak istenilen inkılâbı sözde yalnız Türkler yapmıyorlardı; bütün Osmanlılar... yani Rum, Bulgar, Sırp, Ulah, Yahudi, Arnavut, Ermeni ve diğer Osmanlılar... On Temmuz'un adı 'Osmanlı İnkılâbı' idi. Arnavutlar bu hareketten kendilerine yine millî bir şeref çıkarıyorlardı.” (2001a: 330)

Ömer Seyfettin, bünyesinde farklı ulusları barındıran imparatorluğu böyle bir ideolojinin kurtaramayacağını savunur. Hürriyetin ilk yıllarında, bu akım bir kurtarıcı gibi görünmüştür. Ancak kısa zamanda farklı milletlere mensup

imparatorluk halkının bu ideolojiye bağlı görünse de, ayrılık için çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Ömer Seyfettin, Osmanlılık ideolojisinin Türk'e Türklüğünü unutturan bir ideoloji olduğu kanaatindedir. Azınlıklar Meşrutiyet sonrasında Osmanlılık perdesi altında kendi mefkûreleri için çalışırken, bu akım Türkler'i uzun süre meşgul etmiş ve geri bırakmıştır. Balkan Savaşı Tanzimat'tan beri savunulan bu ideolojinin iflâsı olmuştur. Balkan Savaşı'nda Osmanlılık ideolojisinin geçersiz olduğunu anlayan Türkler, âdeta yeniden dirilmişlerdir. Ömer Seyfettin bu ikinci dirilişi İttihat ve Terakki'ye borçlu olduğumuzu söyler. (2001a: 330-331, 342)

Ömer Seyfettin, 1914 yılında yazdığı yazılarda -Balkan Savaşı'nın tecrübeleine dayanarak- İttihat ve Terakki'nin Türkçü kimliğini ön plana çıkarmaya gayret eder. Onu Türklüğü toplayacak tek ve vazgeçilmez bir güç olarak görür. Bu yazılar toplumda İttihat ve Terakki'ye yönelen tenkitleri göğüslemek ve Osmanlılık ideolojisinden Türkçülüğe geçişi sağlamak amacıyla yazılmıştır. Ömer Seyfettin'e göre, İttihat ve Terakki Türkler için vazgeçilmez bir toplanma yeridir. O, Türk ve Müslüman bir insanın bu fırkadan ayrılmasının asla mümkün olmadığını savunurken, İttihatçılar'la aynı paraleldedir. Parti mensupları da İttihat ve Terakki'den ayrılmanın dinden ve milliyetten çıkmak olduğunu savunmuşlardır. (2001a: 43-344)

Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in bütün çabalarına rağmen, Türkçülük fikri partide birinci plana geçmez. İttihat ve Terakki, önce Osmanlılık ideolojisine taraftar olmuş, onu takiben parti siyasetinde İslâmcılık ön plana çıkmıştır: "İttihat ve Terakki bidayette Tanzimatçı idi. Bâbüâlî'nin siyaset mirasını olduğu gibi almıştı. Sonra 'İttihad-ı İslâm' mevhumesine temayül gösterdi. Bunda, ta sukutlarının arifesine kadar ısrar ettiler. En büyük mağlûbiyetlerin acısını Sina çöllerinde tattık. En çok Türk oralarda öldü. Hakikî milliyetperverler Mısır seferinin falan tamamıyla aleyhinde idiler. Fakat Enver idaresinin dehşeti altında her muhalif gibi ağızlarını açamadılar." (2001b: 200)

1919 tarihini taşıyan "Türk Milliyetperverleri" (2001b: 203-204) adlı yazısında, İttihat ve Terakki'yi hakikî mânâda Türkçüler'e sahip çıkmadığı için tenkit eder. Türkçülük ideolojisi parti içinde ihmal edilmiş, bu ideolojiyi Ziya Gökalp ayakta tutmak için gayret göstermiştir.

Yine 1919 tarihini taşıyan "Bizde Fırkalar" (2001b: 163-164) adlı yazısında bizdeki ve Batı'daki fırkaları değerlendirir. Batı'da fırkalar sınırları belli bir program üzerine inşa edilir. Bizde ise üç farklı ideal fırkaların politikasını tayin etmektedir. Bunlar: "İslâmlık ideali, Türklük ideali, İmparatorluk, yani Osmanlılık ideali." Bu idealin üçünü birleştirmeye çalışan İttihat ve Terakki köklü bir yapı kuramamıştır. "İttihat ve Terakki bu üç zıddı programında

birleştirmeye çalışarak âdeta bir bozgun, bir anarşi ordusuna dönmüştür.” (2001b: 163) Belli bir politika tayin edemeyen İttihat ve Terakki daha sonra, sağlam ve gerçekçi temellerden uzak kalmış, kurumsallaşmak yerine bir şahıs partisi haline gelmiştir: “İttihat ve Terakki evvelden ne idi? Sonra ne oldu? Evvelâ bir Meşrutiyet fırkasıydı. Sonra memleketin bünyesine uydu. Bir ‘Talât Paşa’ fırkası oldu. Fakat Talât Paşa yalnızdı. Karşısında kendisi gibi fırkalı bir şahsiyet yoktu. Gayr-i ihtiyarî otokrasi girdabına yuvarlandı.” (2001b:164) Ömer Seyfettin, bizde de Batı’daki gibi belli programlar üzerine kurulmuş fırkaların olmasını temenni eder.

Ömer Seyfettin’in şiir, hikâye ve fıkralarında İttihat ve Terakki’ye bakışını ise dört başlık altında toplayabiliriz:

1-Meşrutiyet’in İlânı Etrafındaki Düşünceler:

Ömer Seyfettin de diğer aydınlar gibi Meşrutiyet’i heyecanla karşılar. Meşrutiyet’in ülkeye iyi şeyler getireceği ve İmparatorluğun tekrar ayağa kalkacağı konusunda ümitlidir. Bu durumu Ağustos 1908 tarihini taşıyan iki şiirinde ele alır. “Müekkile-i Hürriyete” (2000: 46) adlı şiirinde 10 Temmuz’u millî bir bayram olarak alkışlar. Bu hareket sayesinde vatanın kurtulduğunu müjdelir. “Temmuz” (2000: 47) adlı şiiri de aynı duygularla yazılmıştır. Burada da Meşrutiyet’i ihtiramlarla karşılar ve millet hayatında esaretin yerini hürriyetin aldığını söyler. Bu olayı, tarihe yazılacak bir levha olarak görmesi, Meşrutiyet’ten olumlu beklentiler içerisinde bulunduğunu ortaya koymaktadır:

“Temmuz... Bu nâmı yazmalı târih-i âleme

Altın hutût ile; onu ahlâf-ı dâime

Etsin hayât-ı hür yine bir ıyd-ı pür-sürûr”

Ömer Seyfettin’in, Meşrutiyet’in ilânından sonra bu konuya dair yazdığı ilk hikâye 19 Aralık 1908 tarihini taşıyan “İki Mebus” (1999a: 47-54) adlı hikâyedir. Yazar bu hikâyesinde, Meşrutiyet’ten otuz yıl sonrasını hayal eder ve yeni rejimin ülkeye getirecekleri konusundaki olumlu beklentilerini ortaya koyar. Meşrutiyet öncesi ve sonrası arasında mukayeseler yapar. Bu mukayeseyi iki kahraman üzerinden yürütür: Biri Meşrutiyet için mücadele etmiş, ilk Meşrutiyet meclisinde mebus olmuş, etrafındakilerin bilgisi, kültürü ve şahsiyeti dolayısıyla “Feylesof” diye andıkları yetmişlik ihtiyardır. Diğeri ise o gün genç bir mebus olan Vedit’tir. Vedit Ulûm-ı İktisadiye ve İlmiye’de başarılı bir eğitim hayatı geçirmiş, nesli arasında ön plana çıkmış, yazdığı bir makale beğenilerek yabancı dillere tercüme edilmiş, etrafından daima takdir toplayan bir gençtir. İki kahraman bir hafta evvel ölen şair Perviz için düzenlenen bir konferansta karşılaşrlar. (Ömer Seyfettin bazı eserlerinde Perviz takma adını kullanmıştır.)

Feylesof, Vedit'e Meşrutiyet'in ilânı esnasındaki hâdiseleri anlatır. Bu hareketin hazırlanmasında, kendisi ve beraber çalıştığı arkadaşları büyük bedeller ödemişlerdir. Meşrutiyet bu bedeller üzerine kurulmuştur. Feylesof "ilim ve faziletin" cinayet kabul edildiği Meşrutiyet öncesini bir "esaret-i mutlaka" şeklinde anar. O dönemde Osmanlı Devleti mizah gazetelerine konu olmakta, medenî seviyesi inkâr edilmektedir. Bu bakışın ne kadar isabetsiz olduğu, Meşrutiyet mücadelesi sayesinde ortaya çıkmış, zaman içinde mamur ve müreffeh bir Türkiye doğmuştur. Yok olması beklenen, hatta taksim planları bile hazır olan Türk devleti, ulaştığı gelişim seviyesiyle bütün devletleri şaşırtmış, dünyanın saygı gören ve bazı ortaklıklara katılmak üzere davet edilen bir ülkesi olmuştur. Feylesof, Meşrutiyet sonrasındaki bu mutlu günleri yaşayan gençleri şanslı bulur. Vedit, Feylesof'un çizdiği bu manzaraya inanmaz: "Mümkün mü bu kadar muzmahil olan bir millet otuz sene içinde bütün milletlere tefevvuk etsin?" (1999a: 51) der ve onun bütün anlattıklarını biraz "feylesofça" bulur. Feylesof, Vedit'in bu gelişmeyi anlamamasını normal karşılar. Çünkü yaşı itibarıyla Meşrutiyet öncesindeki perişan manzarayı bilmemektedir. Hikâyenin sonunda genç ve yaşlı mebus kalkarlar. Vedit'in tek amacı bir an önce eve gitmek ve hazırlamak zorunda olduğu nutkunu kaleme almaktır. Yazar onun bu aceleciliğini özellikle vurgular. Genç nesil de, çalışma arzularıyla âdeta Feylesof'un neslinin vatana kazandırdığı manzarayı daha ileri noktalara taşıyacaktır. Yazar bu hikâyesiyle Meşrutiyet'in yepyeni bir düzen ve terakki getireceği fikrini ortaya koyar. Öyle ki aralarında az bir nesil farkı bulunan Vedit'in neslinin, Feylesof'un anlattığı Meşrutiyet öncesi ve sonrasındaki gelişmeleri hayalinde canlandıramaması, Meşrutiyet'in önemli değişiklikler getireceği konusundaki ümitlerinin bir delilidir.

Ömer Seyfettin ve diğer aydınlar, Meşrutiyet'in ilk günlerinde yaşanan nümayişlerin uzun sürmesinden rahatsız olurlar. Onlar, bir an önce ortalığın durulup, yeni rejimin kökleşerek sorunları çözmesini arzu ederler. Bu sebeple gösteriler ve sloganlar arasında yanlış anlaşılan hürriyet kavramını tenkit etme yoluna giderler. Mehmet Âkif'in: "Galeyandır... Galeyan geldi mi kalmaz mantık..." (Ersoy 1989: 163) mısraı bugünlerin kısa fakat en geniş ifadesini bulduğu yerdir.

Ömer Seyfettin Nisan 1914 tarihli "Gayet Büyük Bir Adam" (1999a: 245-250) hikâyesinde, Meşrutiyet'in ilânı üzerine İzmir'de yaşananlara yer verir. Hikâyenin kahramanı Embriyoloji konusunda ihtisas yapmış bir gençtir. Hürriyetin ilânının heyecanına tutulmuş olan arkadaşları, onu büyük bir adam kabul ederler. Kendisine yeni dönemde İstanbul'da ihtiyaç olduğunu ve hemen gitmesi gerektiğini söylerler: "Ne yapacaksın! İstanbul'a git, diye haykırdılar, senin gibi feylesof, muharrir, şair, müverrih, mütefennin bir genç payitahtta milletine hizmet edebilir. Yoksa burada değil..." (1999a: 245).

Hürriyetten düzenin değil, başboşluk ve düzensizliğin anlaşıldığı ortadadır. Kahramanın arkadaşları kutlama için “yetmiş dört birahane” gezmişler, “doksan iki şişe bira” içmişler ve daha yüz kızartacak birçok şeyler yapmışlardır. Diğer nümayişçiler için de hürriyet aynı mânâyı ifade etmektedir: “-Hürriyet bu... Gündüz uyku, gece keyif...” (1999a: 246).

Kahraman da önce şuursuz ve kontrolsüz tavırlar sergiler. Arkadaşlarının tesiriyle Meşrutiyet'ten farklı bir beklentiye kapılır. Embriyoloji ilminde ihtisas yaptığı için yeni dönemde kıymetinin takdir edileceğine, Meşrutiyet'in kendisine bol para ve şöhret getireceğine inanır. Hikâyenin sonunda ümitlerinin peşine düşer: “Evet, ben İstanbul'a gitmeliydim. Şan, şöhret, sâ mân beni orada bekliyordu” (1999a: 250).

Görüldüğü gibi yazar, bu hikâyesinde hürriyetten beklentilerin farklı olduğunu, bu şuursuz ve başboş manzaranın, kontrolsüz hareketlerin hiçbir fayda getirmeyeceğini ortaya koymuştur. Ömer Seyfettin, özellikle fikirsizlikten şikâyet etmektedir. Çünkü fikrin kontrolünde olmayan hareketin, hiçbir anlamı yoktur.

Ömer Seyfettin “Hürriyet Gecesi” (1999a: 341-348) adlı hikâyede de Meşrutiyet'in ilânının doğurduğu heyecana ve ilk günlerde sergilenen kontrolsüz tavırlara yer verir. Yazar, toplumları ayakta tutan kuvvetin fikir olduğunu, hareketten önce fikrin gelmesi ve hareketi fikrin yönlendirmesi gerektiğini burada da vurgular. Ağustos 1917 tarihli bu hikâye Ömer Seyfettin'in zaman içinde yaşadığı tecrübelerden sonra ulaştığı fikirlerin ürünüdür. Hikâyenin başında, hürriyetin ilânıyla değişen manzaradan söz edilir. Halk âdeta kontrolü kaybetmiştir ve “hürriyet” kelimesi etrafında taşkın tavırlar sergilemektedir. Aşağıdaki satırlar o günlerin kısa, ama o nispette tesirli bir özeti gibidir:

“O ilk gün, o ilk hürriyetin ilân edildiği gün neydi yarabbi! Sanki bir saniye içinde bütün dünya birdenbire değişti. Tenha sokaklar alacalı ve kesif bir kalabalıkla doldu. Meydanlar kapandı. Birbirleriyle hiç konuşmayan dilsizlerin ağızları açıldı. Her köşe başında bir düzine hatip... Arabalarda, at üzerinde hem koşan, hem söyleyen yakası rozetli, elleri kamçılı deli gibi adamlar! Sonra bayraklar, bayraklar, bayraklar... Susmayan bandolar, nihayeti gelmeyen nümayiş alayları! Sarılmalar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, alkış tufanları! Ve bütün bunların üstünde hiç dinmeyen bir nara: ‘Yaşasın hürriyet!’ Yine sonra kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan, gençlerden, askerlerden karmakarışık, taşan, dalgalanan bir akın! Nereye? Bilen yok...” (1999a: 341).

Hikâyenin kahramanı genç muharrir, hürriyetin ilân edildiği ilk günün akşamı eve gider. Heyecandan uyuyamayınca bastonunu alarak sokağa fırlar. Artık hürriyet vardır. O da şuursuz tavırlar sergiler. Karşılaştığı bilge bir ihtiyar, mantıksız davranışları dolayısıyla genç muharriri uyarır. Şahsî menfaat

arayışları ve ihtiraslarından kurtulmasını, taşkınlığı bir yana bırakıp davranışlarını fikirler üzerine temellendirmesini ve millî meselelere sarılmasını tavsiye eder. Meşrutiyet sadece bir başlangıçtır. Asıl önemli olan bundan sonrasındır. İhtiyar, Meşrutiyet'in ilk heyecanları geçince, asıl problemin yaşanacağını söyler. Neler olacağını da realist gözlemlerle ortaya koyar: “-Hürriyet! Hürriyet! Bu, seni mes’udiyete götüreceğ bir yol mu? Milletin mes’ut olmadan sen mes’ut olabileceğini ümit ediyor musun? Halbuki tarih bizim memleketimizin üzerine halli matlup binlerce mesele yığılmış. Yaşadığımız yer, bir ‘mesele’ ummanı! On beş gün sonra şüphesiz bu gürültüler, bu nümayişler bitecek. Kuvvetlenmemizi çekemeyen düşmanlar gizli hücumlarına başlayacaklar. Üç, dört sene sürmeyecek, en aşağı üç devlet bizim üzerimize atılacak” (1999a: 346).

Bilge ihtiyar bu düşüncelerle Meşrutiyet galeyanının seline karışmak yerine, milletini uyandırmasını tavsiye eder. Şan ve şöret geçicidir. Asıl yapılacak şey milletini yükseltmek yolunda çalışmaktır. Bunun için de gençlere büyük görevler düşmektedir. Yaşlı adam ona bir program verir:

“-Ey genç muharrir! Gel, sen bir kahraman ol! Nefsini düşünme. Boş gururu, menfaatperverliği bırak. Milletini uyandır. Senin milletin daha kendi ismini bilmiyor, kendi lisanını bilmiyor. Zaman yürümüş, o uyumuş, geride kalmış! Dost sandığı, bağrına bastığı gizli düşmanları bütün servetini, bütün saadetini yağma etmiş! Senin milletin kendi vatanında bir köle, bir esir, bir bekçi, bir fakir... Ona ilim, servet, saadet, duygu, ideal ver!... Ben seni gördüm, sokak fenerine nasıl vurduğunu gördüm. Bu şiddetini, bu galeyanını ölmez ve ezeli bir mevcut olan millete ver! Halbuki, heyhat sen böyle şeyler düşünmüyorsun bile...” (1999a: 347).

İhtiyarın söyledikleri, genç muharriri kendisine getirir. Eve döndüğünde: “Ruhumda, o ana kadar duymadığım, başka bir galeyanın nurdan fırtınası gürlemeye başlamıştı.” (1999a: 348) diyerek ihtiyarın tesiriyle değişen ruh halini haber verir. Yazar burada da bazı parlak kelimelerin peşine takılarak vakit geçirmenin mantıksız olduğunu, vatana hizmetin asıl yolunun çalışmaktan ve millî mefkûrelere sarılmaktan geçtiğini vurgular.

Ömer Seyfettin Aralık 1919 tarihli “Hürriyete Lâyık Bir Kahraman” (1999d: 28-68) adlı hikâyesinde, Meşrutiyet'ten sonra türeyen sahte hürriyet kahramanlarını hicveder. O dönemde hürriyet ilân edilir edilmez emeği geçsin ya da geçmesin, yeni hürriyet kahramanları ortaya çıkmıştır. Adi suçlar sebebiyle hapse düşen veya İstanbul'dan uzaklaştırılması uygun görülenler de, birer hürriyet kahramanı sayılmış, hapis ve sürgünde çektikleri “ihvan”dan sayılmaları için yeterli görülmüştür. Tahir Alangu, Ömer Seyfettin'in Efruz'un şahsında Rıza Tevfik'i hicvettiğini ve İttihatçılar'ı türedi hürriyet kahramanlarından ayırmak için bu hikâyeyi yazdığını söyler. (Alangu 1968: 284) Hikâ-

yenin kahramanı Ahmet Bey, sergilediği esrarengiz tavırlarla kalemdekilerin dikkatini çeken bir kişiliğe sahiptir:

“Bütün bir kalem ondan bir ‘Bâbîâli kuşkusu’yla korkardı. Bir sene evvel iki bin beş yüz kuruş maaşla ‘bâ-irade-i seniye’ gelen bu beyi âmirleri hafiye, madunları ‘Jön Türk’ sanırlardı. Kendisi Galatasaray’dan, Mülkiye’den... bazen de aşiret mektebinden birinci çıktığını, mabeynin emri üzerine diplomasıyla altın maarif madalyası verilmediğini söylerdi. Âmirlerinin itikadınca bu ‘altın madalyayla diploma’ mabeynde, başkâtip paşa hazretlerinin çekmecesindeydi. Eğer bu diploma, Ahmet Bey’in elinde olsaydı hemen Avrupa’ya kaçacak, yedi düvelden hangisini isterse birisinin hizmetine girecek, maazallah... efendimizi rahatsız edecekti! Fakat hariciye dairesinin koridorlarında ödeklıklarına rağmen yine dedikodu yapmaktan çekinmeyen züppeler Ahmet Bey’in Galatasaray’dan kovulduğunu anlatırlar, her tarafa yayarlar, arkasından alay ederlerdi. Pek gençti. Pek yakışıklıydı. Pek kibardı. Pek zengindi. Pek âlimdi. Pek edipti. Kimin nesi olduğunu kimse bilmiyordu. Ama herkes onun görünen şekline inanıyor, ihtiramda kusur etmiyordu. Son numara bir moda gazetesinden canlanarak hayata fırlamış canlı bir resim kadar şıktı...” (1999d: 29).

Ahmet Bey, o sabah kaleme hürriyetin ilan edildiği haberiyle gelir. Kalemdekiler şaşkındır. Birkaç gün önce ağza alınması bile tehlikeli olan “hürriyetin” ilan edilmesine ve ondan böyle uluorta konuşulmasına imkân vermezler. Ahmet Bey, hürriyetin ilanına dair bir nutuk verir. Bu nutukta kendisini tamamen heyecanına kaptırır. Yaşasın hürriyet nidaları etraftakileri korkuya sevk ederken, Ahmet Bey heyecanla bahsettiği hürriyet rüyasının esiri olmuştur. Hürriyeti kendisinin ilân ettirdiğini söyleyecek kadar ileri gider: “Bu ilân ettiği hürriyetin yegâne faili kendini sanıyordu.” (1999d: 34) Aslında o, sadece parlak hürriyet kelimesine tutulmuştur. Kanun-ı Esasî’nin nasıl ilân edildiğinden ve bu ilânı doğuran gelişmelerden habersizdir. Buna rağmen kendini bir Jön Türk olarak tanıtır: “-Vatandaşlar! Bize ‘Jön Türk’ derler. Bizi kimse tanımaz. Bizim kimse ismimizi bilmez. İşte bu Jöntürkler’den birisi benim! Ben onların reisiyim! Beni kimse bilmez. Beni kimse tanımaz” (1999d: 35). Hayallerini öyle büyütür ki, ertesi gün bütün Osmanlılar’ın arkasından geleceğini düşünür.

Ahmet Bey, Jön Türk geçmişine dair bir hikâye de uydurur. Hürriyet yolunda çektiği sıkıntıları ağdalı bir üslûpla anlatır. Hürriyeti padişahın elinden kendisinin tek başına aldığını söyler. O akşam evine, -uydurduğu şöhrete lâıyk- bir zafer alayıyla döner. Gençler arabanın atlarını çıkararak -saygı icabıyla- Ahmet Bey’in arabasını kendileri çekerler. Yolda saçma nutuklarına devam eder. Köprüde sıkışıklık olunca da insanların başlarının üstüne basarak evine kadar gider: “-Asla, ey ‘kahraman-ı hürriyet’, asla! Senin ayağın

toprağa lâıyk değildir. Caddeler, sokaklar seni görmek isteyenlerle dolu... Onların başlarına basarak yürü... İstedığın yere git..." (1999d: 41)

Ahmet Bey'in adı yavaş yavaş İstanbul'un her tarafına yayılır. O kendisine daha önce nasıl zengin ve âlim süsü vermişse, şimdi aynı şekilde bir Jön Türk süsü verir. Kendi adının Efruz olduğunu söyleyerek, başta ailedekiler olmak üzere etrafındakileri şaşırtır. Bu yalanlar sayesinde halktan ilgi görmeye devam eder. Herkes onun yalancı şöhretinin büyümesine tutulmuştur. Efruz'un hürriyeti tesis edebilmek için çalışacağı bir yere ihtiyacı vardır. Bunun için Sahavet Hanı'na yerleşir ve mantıksız icraatlarına başlar: "İlk teşebbüs ettiği icraat zabıta ile polis teşkilâtını lâğv... Hapishaneleri boşaltmak oldu. Fikrince polis hürriyetin en birinci mâniasıydı. İlmin tanıdığı ahlâkta kanun, hürriyetti. Bir insan ne kadar hür olursa o kadar düşünür, ne kadar düşünürse o kadar ahlâklı olurdu. Hükümeti de kaldırmayı kurdu. Ama bu birdenbire yapılamazdı. Sabır lâzımdı" (1999d: 58).

Farklı milletlere mensup imparatorluk halkı, Efruz'un şöhretine kapılarak etrafına toplanırlar. Efruz verdiği nutukla insanlar arasındaki farklara son noktayı koyar. İstanbul'un çeşitli yerlerine hatipler göndererek fikirlerini yaymaya başlar. Adı etrafındaki söylentiler çoğalarak yayılır. Bir süre sonra uydurduğu masala kendisi de inanır: "Kendini hakikaten bu inkılâbın yegâne âmili, yegâne müsebbibi, yegâne kahramanı sanıyordun" (1999d: 61).

Efruz'un şahsiyeti ve faaliyetleri İttihatçılar'ın dikkatini çeker. Bir gün İttihatçılar tarafından Merkez'e çağırılır. Bu çağrı da onun romantik hayallerini harekete geçirir. O hâlâ kendi kendisine çizdiği kahraman portresinin tesiri altındadır: "-Bunlar mutlaka bizimkiler olacak! Fakat benden habersiz nasıl kulüp falan açıyorlar. Ne ise... yarın görürüz." (1999d: 64) diye düşünür. İttihatçılar, İstanbul'da sebep olduğu olaylar yüzünden Efruz'un kimliğini merak etmişler, Selânik'le yazışıp hakkında bilgi istemişlerdir: "Daha ertesi gün Merkez-i Umumiye'den gelen cevap 'Komitanın bu namda bir mensubu olmadığı gibi İstanbul'da vâsi salâhiyeti haiz hiçbir ferdi bulunmadığına... bu Efruz Bey denilen şahsın sür'atle tevkif olunarak sükûnetin, asayişin tehlikeden kurtarılmasına' dairdi" (1999d: 65).

Efruz tevkif edilerek sorgulanır. İttihatçılar onun masum olduğunu, garip, esrareniz şahsiyeti ve tesadüflerin sevkiyle bu olaylara sebebiyet verdiğini anırlar. Efruz, sorgunun ardından tutuklanarak hapse gönderilir. Kısa bir süre sonra da serbest bırakılır. Çıktığı zaman fark eder ki, halk inanıp aldığı bu kahramanını hemen unutmuştur. Tekrar bir rüya gibi meselelerin içine atılır. Rıza Tevfik ve Selim Sırrı'nın peşinde hürriyet gösterilerine katılır. Kendini bu dönemin ve coşkun gösterilerin havasına kaptırır. Bu şuursuz günlerden sonra, asıl isminin gerçekten Efruz olduğu vehmine kapılır. Hürriyetten onun payına da hiç değilse birkaç günlük saltanat ve yeni bir isim

düşmüştür. Yazarın burada Efruz'un şahsında sergilediği şuursuz ve olağan dışı hâdiseler, Meşrutiyet'in ilk günlerinde yaşanan olaylara bir tenkit ve gönderme niteliği taşır.

Ömer Seyfettin 1918 tarihli "Ashâb-ı Kehfimiz " (1999c: 76-117) adlı hikâyesinde de Meşrutiyet'in ilk günlerinde yaşananlara yer verir. Eser, Dikran Hayikyan adlı bir Ermeni gencin hatıralarından oluşmaktadır. Hayikyan, Meşrutiyet'le beraber toplumda büyük değişikliklerin meydana geldiğini tespit eder. "Kırmızı Sultan'ın kuvveti, iktidarı birdenbire" sona ermiş, bütün millet Meşrutiyet'i sevinçle karşılamış, hürriyet güneşi etrafında birlik ve beraberlik doğmuştur. Hayikyan yeni dönemde ayrılıkçılara taraftar değildir. O, eskisi gibi farklı milletlerin Osmanlı adı altında yaşayacağına kanaat getirmiştir. O günlerde bir grup insan, farklı milletlerin bir bayrak altında yaşayacaklarına ihtimal vermez. İki ay önce "hasta adam"ın öleceğini düşünen, muhtar bir Ermenistan devletinin hayalini kuran Hayikyan, Amerika'da olduğu gibi farklı milletlerin Osmanlı adı altında yaşayabileceğini düşünür ve: "- Osmanlı'yım. Osmanlı kalacağım. Elveda ey eski ihtilâlcî Hayikyan, elveda sana..." (1999c: 80) der.

Meşrutiyet'in ilânını takip eden günlerdeki bu taze bahar havası, farklı milletleri bir bayrak altında toplar. Fakat kısa bir zaman geçtikten sonra Hayikyan da Meşrutiyet'in her şeye çare olmadığını anlar. İlk hürriyet sarhoşlukları çabuk geçer ve asıl o zaman eski idareden devralınan enkazın gerçek ağırlığı hissedilmeye başlanır. Unsurlar arasında itihadın da mümkün olmadığı, farklı tezahürlerle yavaş yavaş ortaya çıkar. Bir Rum kızın bir Türk'e kaçıışı mesele olmaya, Patrikhane tekrar eski imtiyazları peşinde koşmaya başlamıştır. Kanun-ı Esasî herkes adına ilân edilmişken, Türkler dışındaki unsurlar ayrılıkçı emellerini ortaya koymaya, huzursuzluklar çıkarmaya başlamıştır. Bu da Meşrutiyet'ten sonra Türkler'i nelerin beklediğini, azınlıkların ayrılıkçı faaliyetlerini daha rahat gerçekleştirmek için Meşrutiyet'e destek olduklarını gösteren bir delil kabul edilir.

2- 31 Mart İsyanı Etrafında:

Ömer Seyfettin, Haziran 1911 tarihli "İrtica Haberi" (1999a: 138-146) adlı hikâyesinde 31 Mart Olayı'nı konu eder. Bu hikâye biyografik izler taşımaktadır. Tahir Alangu, yazarın bu hikâyesinde olayı objektif bir şekilde değerlendirdiğini vurgular.(Alangu 1968: 141) Hikâyede 31 Mart Olayı'nın Selânik'te bulunan zabitler üzerindeki tesirlerine yer verilir. Yazar ve gazeteci arkadaşı Selânikli Âkil -("Bu hikâyede adı geçen 'kızıl saçlı Selânikli Âkil' Ömer Seyfettin'in o sıralarda Selânik'te çıkan *Bahçe* dergisinde yayımladığı bir şiirini ithaf ettiği genç şairdir. Bu hikâyesinde şakalarında andığı A. Asfer, bu gencin şiirlerinde kullandığı takma addı." (Alangu 1968: 140)- gittikleri lokantada 31 Mart İsyanı'nın çıktığını öğrenirler. İstanbul'dan Selânik'e:

“-Harbiye nâzırıyla sadrazamı vurmuşlar. Ahmet Rıza tehlikeli surette mecruh...”

Cemiyet’in kaza merkezi, Merkez-i Umumî ile muhabere ediyormuş, ordu ve ahali ile İstanbul’a gidilecek ve Meşrutiyet iade olunacaktı. ‘İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti’ avcı taburu efradını iğfal etmiş. Onlar da ‘Şeriat isteriz!’ diye meclise hücum ve adliye nazırını falan katletmişler...” (1999a: 140) şeklinde haberler gelmektedir.

Yazar bu havadisler karşısında Meşrutiyet’in sekteye uğramasından korkar ve ülkenin bölüneceğine dair kaygıya düşer. Yüzbaşı Ârif Bey’in davetiyle zabıter kulüpte toplanırlar. Hepsinde Sultan Hamid’e karşı derin bir kin vardır. İsyandan padişahı sorumlu tutarlar. Ertesi gün istibdat aleyhinde, Meşrutiyet ve hürriyet lehinde büyük bir miting düzenlenecek, ardından redif taburu hazırlanacaktır. Müfit Bey: “-Hallini isteyelim, ısrar edelim, bu seferki hareketimiz son ve kat’î olsun!” (1999a: 143) diyerek hepsinin padişaha yönelen öfkesine tercüman olur. Ertesi gün mitingler yapılır. Daha sonra Hareket Ordusu hazırlanır. Selânik’te Cuma Hutbesi’nde ilk defa Sultan Hamid’in adı okunmaz. Yazar, İstanbul’da ise manzaranın buna tezat olduğunu ve Sultan Hamid’in iktidarının devam ettiğini düşünür. Böylece, Meşrutiyet’in kökleşip gelişmesinin zor olduğunu vurgular. Eski sistemin bitip, ardından yenisinin hemen başlamasını ümit etmek aşırı bir iyimserliktir. Zaten bunun böyle olmadığını da, yaşanan tecrübeler göstermiştir.

Ömer Seyfettin “Ashâb-ı Kehfimiz” hikâyesinde, 31 Mart İsyanı’nın çıkışında Derviş Vahdeti’nin yerini vurgular. Hikâyenin kahramanı Hayıkyan, İstanbul’daki kargaşa ortamına tanık olur. İsyanın ne amaçla çıkarıldığını tam tespit edemediğini söyler. Selânik’ten gelen Hareket Ordusu kısa sürede isyanı bastırır. İsyandan sonra başta Derviş Vahdeti olmak üzere, sorumlular idam edilir. Padişah tahttan indirilerek Selânik’e gönderilir. Hayıkyan 31 Mart’ı “maksatsız ve idealsiz” bir ihtilâl olarak kabul eder ve Osmanlılar’ın “Ermeni gürültüsü” gözüyle baktıkları Ermeni ayaklanmalarının, 31 Mart’tan daha sistemli olduğunu savunur.

Görüldüğü gibi yazar Meşrutiyet’in ilânını; ilk hürriyet gösterileri, bunların yol açtığı taşkınlıklar, türedi hürriyet kahramanları ve 31 Mart Olayı etrafında ele almıştır.

3- Osmanlılık İdeolojisi:

Ömer Seyfettin, baştan beri Osmanlılık ideolojisine karşı çıkar. Bu ideolojinin farklı milletlerden meydana gelen İmparatorluğu bir arada tutacağına inanmaz. Ona göre azınlıklar bu ideolojinin arkasına sığınarak samimî görünmüşler, ancak başta imparatorluktan ayrılma olmak üzere, kendi millî ideallerin-

den vazgeçmemişlerdir. Balkan Savaşı yazarın bu düşüncelerindeki haklılık payını ortaya koymuştur.

Ömer Seyfettin Aralık 1913 tarihli “Hürriyet Bayrakları” (1999a: 229-237) adlı hikâyesinde, imparatorluktaki diğer unsurların Meşrutiyet ve Osmanlılık ideolojisine karşı samimî olmadıkları fikrini işler. Bu hikâye Balkan Savaşı'nın sıcak gözlemlerine dayanılarak yazılmıştır ve biyografik izler taşımaktadır. Hikâye Meşrutiyet'in ilânının ikinci yıldönümü için yapılan şenliklerle başlar. Yazar, Rumeli'deki kutlamalara tanık olur ve Meşrutiyet'i: “Bu kansız ve hakikatte ancak mânâsız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılâbı” (1999a: 229) şeklinde anar. Razlık'a giderken bir mülâzımla karşılaşır. Kendisi On Temmuz'un Rumeli'de de bir millî bayram şeklinde karşılanmasından dolayı şaşkındır. Mülâzım bu günü kendileri ve bütün Osmanlılar için millî bir bayram kabul eder. Yazar, mülâzımın Osmanlılar'dan “Araplar, Arnavutlar, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar, Yahudiler, Ermeniler, Türkler”i kastedtiğini öğrenince şaşırır. Bunların ayrı ayrı milletler olduğunu ve Osmanlı adı altında tek bir millet kabul edilemeyeceğini söyler. Bunun için de delillerini sıralar: “Tarihleri, an'aneleri, meyilleri, müesseseleri, lisanları ve mefkûreleri ayrı milletleri” (1999a: 233) tek bir millet haline getirmek imkânsızdır. Tek bir millet gibi görülen bu milletlerin, Osmanlı'dan kopuş için fırsat beklediklerini dile getirir: “... Ben izahımda, daha mufassal ve hararetili, devam ediyordum. Birçok misaller getiriyor, ‘Osmanlılık’ kelimesinin düvelî bir tabirden başka bir şey olmadığını, Rumlar'ın, Bulgarlar'ın, Sırlar'ın, bütün o eski esirlerimiz olan bugünkü uyanık milletlerin Türkler'den intikam almak ve kendi öz kardeşleriyle, Balkan hükümetleriyle birleşmekten daha tabii, daha makul, daha mantıkî, daha haklı mefkûreleri olmayacağını anlattım.” (1999a: 233)

Mülâzım bu fikre katılmaz. Osmanlılık fikrinin, büyük ve toplayıcı bir fikir olduğunda ısrar eder. Bunun için de uzaktaki bir köyü gösterir. Köyde her yere kırmızı hürriyet bayrakları asılmıştır. Bu durumu, Osmanlılık ideolojisinin ve Meşrutiyet'in unsurlar arasında nasıl birleştirici olduğunun bir delili şeklinde sunar. Bu küçük Bulgar köyü bile Osmanlılık ideolojisi etrafında kenetlenmiş, Meşrutiyet heyecanını astığı kırmızı bayraklar sayesinde samimiyetle yaşamaktadır. Hürriyet bayrakları mülâzıma büyük heyecan verir. Bunu fikirlerinin samimî bir delili olarak sunar ve Osmanlılık ideolojisi etrafındaki bütün hülyalarını sayıp döker. Büyük Osmanlı milletine artık hiçbir güç karşı gelemeyecektir. Meşrutiyet ve Osmanlılık onları bir araya toplamıştır. Yazarın bunları şüpheyle karşıladığını fark edince, köye kadar gitmeyi ve Meşrutiyet sevincini yakından görmeyi teklif eder. Köye giderler ve hürriyet bayraklarının aslında kurutulmak için ipe dizilmiş kırmızı biber dizileri olduğunu görürler. Yazar ayrılırken köye son bir defa bakar. Kırmızı biber dizileri-

nin hürriyeti alkışladığını düşünür: “Hakikaten, zehir kadar acı olan bu kırmızı biber dizileri uzaktan pek cazibeli ve al hürriyet bayrakları gibi parlıyor, insana ne olursa olsun bir şeyi alkışlamak, ‘Yaşasın! Yaşasın!’ diye haykırarak arzuları veriyordu.” (1999a: 237) Türkler, Meşrutiyet sonrasında tekrar pompalanan Osmanlılık fikrine öyle inanmışlardır ki gerçeği göremezler. Bu durum aşağıda göreceğimiz “Ashâb-ı Kehfimiz” hikâyesinde Hayikyan tarafından birkaç kez vurgulanır. Hayikyan, Türkler’in tarih kitaplarından “Türk” kelimesini çıkaracak kadar Osmanlılık ideolojisine bağlandıklarını ironik bir dille anlatır.

Ömer Seyfettin “Ashâb-ı Kehfimiz” hikâyesinde, bu konuyu daha geniş bir şekilde ele alır. Osmanlılık ideolojisinin azınlıkların ayrılık amaçlarına hizmet ettiğini, özellikle onlar tarafından desteklendiğini ve imparatorluktan kopuşları için yeni bir fırsat getirdiğini savunur. Yazara göre bu ideolojiye sığınanlar, millî ve kültürel planda Türk’ün zayıflamasına yol açmışlardır. Yaşananlar göstermiştir ki, Türk ancak Türklüğüne sığınarak bu zor devreyi atlatabilecektir.

Yazar, hikâyeyi yazma amacını şöyle açıklar: Meşrutiyet’ten sonra ön planda gelen düşünürler, Osmanlılık’ı “müşterek bir milliyet” olarak ele almışlar ve Osmanlı Devleti’nde yaşayan her insanın “bilâ tefrik-i cins ü mezhep Osmanlı milletine mensup” olduğunu savunmuşlardır. Ömer Seyfettin dini, dili, terbiyesi, tarihi, kültürü ayrı olan fertlerden “müşterek bir milliyet” teşkil etmenin mümkün olmadığını savunur. Osmanlılık ideolojisinin Türk’e Türklüğünü unutturan, yok saydıran bir ideoloji olarak azınlıklar tarafından kullanıldığı kanaatinde dir.

Meşrutiyet’ten sonra Osmanlılık ideali etrafında toplanmak fikri ortaya atılmış, azınlıklar kısa bir süre sonra bu fikre bağlı olmadıklarını göstermişlerdir. Romanın kahramanı Hayikyan bu fikre sadece Türkler’in bağlı kaldıklarını, hatta bunun için pek çok değerden vazgeçtiklerini söyler: “-... İtiraf ederim ki Türkler pek samimi! Tanzimat, Kanun-ı Esasî, Osmanlılık uğrunda kendi milliyetlerinden vazgeçiyorlar. Mektepte okuttukları kitaplarda, tarihlerinde, gazetelerinde hatta bir tek ‘Türk’ kelimesi ağızlarından kaçırıyorlar” (1999c: 81).

Siyasete atılmak isteyen Hayikyan, Ermeni fırkalarından hiçbirini Kanun-ı Esasî’ye muvafık bulmaz. İttihat ve Terakki hakkında ise tereddütleri vardır. Avrupalılar İttihatçılar’a Panislâmizm, Pantürkizm emelleri atfetmektedirler. Hayikyan ise İttihat ve Terakki’nin Osmanlılık fikrine taraftar olduğunu, bu fikre kendisinin de katıldığını söyler: “Halbuki ben Osmanlılığa itikat ediyor, iktisat bağlarının din, taassup, milliyet bağlarından daha kuvvetli olduğuna kani bulunuyorum” (1999c: 84).

Niyazi Bey’le tanışması, Hayikyan’ı Osmanlılık fikrine daha çok yaklaştırır. Millî şuurdan uzak olan Niyazi Bey, Paris’te Hukuk Fakültesi’ni birincilikle

bitirmiştir ve görünüş itibariyle tam bir Avrupalı'dır. Hayikyan başında fesi olmasa, onun Avrupalı zannedilebileceğini söyler. Niyazi Bey, Hayikyan'a İttihat ve Terakki hakkındaki şüphelerinin yersiz olduğunu, Osmanlı Devleti'nde Türk'e fazla değer verilmediğini, vatanımızın Türkiye adıyla anılmadığını, hatta Türklüğün inkâr edildiğini, okullarda okutulan tarih kitaplarında Türk adına ve Türkler'in tarih içindeki kahramanlarına hak ettikleri yerin verilmediğini söyler. Edebiyatçılarımız da Türklüğe karşı kayıtsız kalmışlardır: "Memleketimizde 'Türk, Türklük, Türkiye, Türkiyat' kelimelerinin medlûlleri olmadığı gibi 'Türkçe' diye de bir lisan yoktur" (1999c: 85-86) Kendi milliyetini edebiyatı, tarihi ve maarifiyle inkâr etmiş bir milletin, "kendi milliyeti esasına müstenit bir ittihat ideali" yapamayacağı ortadadır. Niyazi Bey Türkçülük fikrinin karşısındadır. O, devletin daima Osmanlı kalacağını ve Osmanlılık etrafında birleşirse, vatanın bir cennet hâlini alacağını savunur. Türkçülüğün dirilmesinin mümkün olmayacağını, Osmanlı hükümetinin şiarının "bilâ tefrik-i cins ü mezhep" bir milliyet anlayışı olduğunu söyler. Yakında bir Cemiyet kuracaklarını haber verir. Daha sonra Hayikyan'a yazdığı bir mektupta, bu Cemiyet'in kuruluşunu ve ilkelerini bildirir. Bu ilkelerde Niyazi Bey ve arkadaşları bir milleti ayakta tutan milliyet, din, dil gibi vazgeçilmez değerleri ortadan kaldırmakta, bunların yerine ne olduğu belli olmayan şeyler ikame etmektedirler. Halbuki bu üç nokta, millet hayatının vazgeçilmez temel değerleridir.

Osmanlı Kaynaşma Cemiyeti, "müşterek bir insaniyet" için çalışacak ve Osmanlılık ideali etrafında temellenecektir. İdare heyetinde Türk, Rum, Yahudi, Levanten, Arap, Bulgar da vardır. Niyazi Bey, Cemiyet'e Ermeniler'den Hayikyan'ı davet eder. Bir Ermeni ihtilâlcisinin oğlu olan Hayikyan, bu mektup üzerine azınlıkların hâlâ Türkler'in milliyet duygularından çekindiklerini, oysa onların çoktan bu duyguyu terk ettiklerini düşünür ve Kaynaşma Kulübü'nün Osmanlılık'a verdiği mânâyı yorumlar: Osmanlı adı altında yaşayan her millet, kendi milliyetinden, dininden, müesseselerinden, dilinden, yavaş yavaş ayrılacaklar, "yalnız ferdi, yalnız şahsî, yalnız uzvî arzularıyla" yaşayacaklar, Osmanlı adı altında birleşerek yeni, tarihsiz bir milliyet meydana getireceklerdir.

Hayikyan, Torakyan Kumpanyası'nın vekili olarak iki yıl Marsilya'da çalışır. Döndüğünde tekrar Cemiyet'in toplantısına gider. Toplantıda üyeler, fertleri cemaatlerinden ayırmak suretiyle bir ortaklığa gidilebileceği üzerinde anlaşır. Bunun için de "milliyet, din, ahlâk" bağlarına hücum edeceklerdir. Din, dil ve milliyet farklarını yok sayan bir tavır alınması üzerine, azınlıklar ve levantenler bu fikre sıcak bakmazlar ve kulüp çalışmalarına katılmazlar. Kulübe üye olan Türkler ise, Osmanlılık idealinden ayrılmazlar ve bu uğurda bütün değerlerden vazgeçerler. Dil olarak, Türkiye'de yaşayan bütün

unsurların lisanlarından mürekkep bir Osmanlıca kabul edilir. Yavaş yavaş bütün milletlerin dinlerini terk etmesine ve dinsizlikte karar kılınmasına yönelik bir fikir oluşur. Kulüp üyeleri “İnsanlık” adında bir gazete çıkarırlar ve fikirlerini yaymaya başlarlar. Hayikyan bu gazeteye, “Memâlik-i Osmaniye’de Irken, Cinsen Bir Tane Olsun Türk Yoktur” başlıklı bir makale yazar.

Bunun üzerine kulübe çeşitli yerlerden telgraflar gelir. Türkler milliyetlerini ve dinlerini değiştirmeyeceklerini belirtirler. Türk Yurdu, Türk Ocağı, Türk Gücü, Altın Ordu, Yeni Turan, Türk Birliği gibi millî bir anlayışla faaliyet gösteren cemiyetler birer makale uzunluğunda telgraflar gönderirler. *İz’an* gazetesi de bu tür faaliyetlerde bulunanlara “Ashâb-ı Kehf” adını verir: “Ey Ashâb-ı Kehf! Sizin Türkiye’de dilinizi anlayan yoktur. Yine mağaranıza kapanınız, ezeli uykunuza dalınız” (1999c: 114) Eserullah Nâtuk: “-Ah bu Türkçü serseriler! Bütün Osmanlılar’ı kandırıyorlar.” (1999c: 111) diyerek arkadaşlarının ve kendisinin millî değerlere ne kadar uzak olduğunu bir kez daha gösterir.

Hayikyan ise Hayganoş’la evlendikten sonra, Hayganoş ona “milliyetini sev” telkinlerinde bulunur. Hayikyan onun tesiriyle millî ideallerine daha çok bağlanır ve “mutaassıp bir milliyetperver” olur. Yazar, her milletin bu dönemde uyanarak kendi milliyetine ve millî mefkûrelerine sığındığını, Türk milletinin ise Osmanlılık ideali namına vakit kaybettiğini bu örnekle ortaya koyar.

Aralık 1911 tarihli “Primo Türk Çocuğu” (1999a: 165-188) adlı hikâyenin kahramanı Kenan Bey, ülkenin bir arada tutulabilmesi için Genç Türkler’e duyulan ihtiyacı vurgular. O, İttihat ve Terakki’yi ülkenin zor durumdan kurtulabilmesi için gerekli bir güç olarak görür. Eşi Grazia ise, Trablus meselesinin halli için Genç Türkler’in başta olmaması gerektiğini söyler. Onları, Avrupa’nın Türkiye hakkındaki planlarına bir engel kabul eder. Bu durum, Kenan Bey’de millî duyguların uyanmasına sebep olur. Bu hikâyenin devamı olan 1914 tarihli “Primo Türk Çocuğu Nasıl Öldü?”de (1999a: 264-288) Kenan Bey, Osmanlılık ideolojisini doğuran Tanzimat’ı, Türkler’in yıkımı için bir sebep olarak görür. Bu tarihle beraber Türkler kendi kimliklerini unutmuşlar, ülkeyi bir arada tutacağı zannedilen Osmanlılık ideolojisine sığınmışlardır. Kenan Bey, Balkan Savaşı’nda yaşanan gelişmeler üzerine Genç Türkler’in uyandığını, bu uyanışla beraber Türklüğün yaşayacağını dile getirir. Türkler’in yaşaması için de İttihat ve Terakki’yi gerekli görür.

4- Harp İhtikârı:

İttihatçılar’a yönelen en önemli tenkitler bu noktada toplanmaktadır. “Topal” lâkabıyla anılan Levazım Reisi İsmail Paşa, devlet ve memleket menfaatini gözetmek yerine, perde önünde millî bir sermaye yaratmak amacı için çalış-

miş, perde arkasında ise ihtikârî düzenleyen bir el görevini üstlenmiştir. İttihatçılar ve onlara yakın isimlere vagon tahsis edilmiş, bunlar getirdikleri malları karaborsada yüksek fiyatlarla satarak haksız kazanç elde etmişlerdir. Bazı insanlara da ticaret vesikası verilmiş, ancak ticaret için verilen bu izin de bir süre sonra haksız kazanç elde etmenin yolunu açmış, “vesika ticareti” meydana alıp yürümüştür. (Kocahanoğlu: 1998)

Ömer Seyfettin Mart 1919 tarihli “Niçin Zengin Olmamış?” (1999c: 184-192) adlı hikâyesinde, harp ihtikârının doğurduğu sonuçları, toplumda ve vicdanlarda yaptığı tahribatı anlatır. “Bir Sultanî mualliminin hatırat defterinden üç dört sayfa” şeklinde sunulan hikâyenin kahramanı, karıştığı ihtikâr yüzünden bütün insanî hislerini kaybeder. Onun kendine gelmesi ve tekrar insanî değerlere sığınması ihtikârın sebebiyet verdiği ölümleri görmesiyle olur. Kahraman, bir lisede tarih öğretmenliği yapmaktadır. Ailesini geçindirmek konusunda sıkıntı çeker. Öğretmenlik yanında tercüme yaparak biraz daha kazanç elde etmeye çalışır. Bir gün İdadî'den kovulmuş bir arkadaşıyla karşılaşır. Arkadaşı iki ay içinde 75 bin lira kazanmıştır. Bu serveti Levazım Reisi Topal İsmail Paşa sayesinde yaptığını söyler: “-Yuha... Patagonya'da mısın be mübarek! Topal'ın kim olduğunu bilmiyorsun ha?... Allah be! Tuttuğunu bir anda milyoner yapar. Bugün bütün Türkiye elinde! Bir sözüyle yetmiş beş milyon lira birden harekete gelir... Levazım reisinin faziletlerini, kuvvetini, iktidarını uzun uzadıya anlatmaya başladı. Hayretle dinledim.” (1999c: 187)

Muallim, arkadaşı vasıtasıyla ihtikâra karışır. Karaborsa işine girer. Kısa zamanda zengin olur ve birdenbire hiç beklemediği müreffeh bir hayata kavuşur. Paranın sağladığı imkânlarla hayatını değiştirir, lüks bir apartmana yerleşir: “Şem'i ilk ayda, bana anafordan üç bin lira kazandırdı. Doğrusu kendisine çok müteşekkirim. Beni adam etti. Un işi yapıyoruz. Zaten bundan kârlı bir şey yok. Biraz zahireye de karışıyoruz. Şeker filân kapatıyoruz.” (1999c: 188) Bu yeni hayat, memleketin gerçekleriyle bağının kopmasına sebep olur.

Muallim daha önce çektiği sefalet için hayıflanır. Bulunduğu muhitin âdi olduğunu itiraf eder. Çevresindeki herkesin tek emeli para kazanmaktır. Hepsi bir piyasa dalaveresinin ve bundan kazanılacak paranın peşindedir. Muallim bu muhitteki manzaradan rahatsız değildir. Hatta az kazananlar zümresinde olduğu için, on milyonlar kazananlara imrenir. Şimdi ülkede en kolay iş zengin olmaktır. Bunun için reçete de hazır: “Topal'la küçük bir ortaklık kâfi! Balkan trenleri, Anadolu hattı bir ay insan için çalışsa...” (1999c: 189)

Kahramanın kendine gelmesi, altı ay sonra, halkın içinde bulunduğu manzarayı görmesi üzerine olur. Bir akşam Cerrahpaşa'da oturan türedi zenginine davetine gider. Davetten sonra çocukluk günlerini yaşadığı Aksaray ve Lâleli civarından geçerken, aklıktan ölenleri toplayan belediye görevlileriyle karşıla-

sır. Görevliler, bu ölümlere sebep olan “... Millete ekmek diye kum, toprak yedirenler! Katığı dünya yüzünden kaldıranlar! Fukarayı soyup kendileri zengin olanlar! Otomobillerde uçanlar!” (1999c: 191) şeklinde tanımladıkları türedi zenginlere beddua ederler.

Bu durum genç muallimin gerçeklerle yüz yüze gelmesini sağlar. Ölümlere sebebiyet verenler arasında bulunduğu için vicdan azabı duyar. Bir süre şuurunu kaybetmiş gibi, ölüleri toplayan görevlilerin peşinden gider. Cinayetlere son vermek, bir milleti bu duruma düşürenlerden intikam almak için Topal İsmail Paşa ve yardımcılarını öldürmek ister. Bu, memlekete yapılacak en faydalı bir iştir: “Topal, o bütün kara çete teşkilâtı, o Karasulu, Bayramzâdeli meş’um teşkilât, yedi başlı bir ejderha gibi memlekete sarılmış! Kanımızı, iliğimizi, kemiğimizi emiyor.” (1999c: 191) Onları öldüremeyeceği için, kendi içindeki muhtekiri öldürür. Vurgundan kazandığı her şeyi elinden çıkarır. Eski namuslu hayatına dönerek eşi ve çocuğuyla küçük bir eve yerleşir. Mektepteki derslerine ve tercümelere devam eder. Fakat “kanlı soyguna” karıştığı günlerin hayali onu bir gölge gibi takip eder. Bu vicdan azabının ölümden sonra da peşini bırakmayacağını düşünür ve ihtikâra karışmaktan dolayı yaşadığı pişmanlığı ortaya koyar.

Ömer Seyfettin Mart 1919 tarihli “Memlekete Mektup” (1999c: 177-183) hikâyesinde de harp ihtikârına yer verir. Hikâyenin kahramanı eğitimini İstanbul’da yaptıktan sonra, memleketi Malatya’ya dönerek çalışmaya başlar. Vatan ve millet konusunda samimî fikirlere sahiptir. Meşrutiyet’in ilânı onun için büyük bir sevinç olur. İşine dört elle sarılır ve vatanın yükselmesi adına gereken gayreti gösterir. Ancak bir vazife dolayısıyla geldiği İstanbul’u bambaşka bulur. İşgal İstanbullu farklı bir manzara arz etmekte, bir yandan vurguncuların dedikoduları dolaşmakta, diğer yandan Türkler arasında millet ve milliyetinden uzaklaşma temayülleri gösteren insanların faaliyetine sahne olmaktadır. Ümitsizlik, açlık ve sefalet, bütün ağırlığıyla İstanbul’un üzerine çökmüştür. İttihatçılar ise iki grup şeklindedir: Bir grup alabildiğine zenginleşmiş, diğer grup ise, namus endişesiyle bu soyguna katılmayıp, fırsatı kaçırdığı ve zenginleşemediği için enayi gibi görülmektedir.

Kahraman, Labori adını verdikleri sınıf arkadaşı Mustafa Nazım’la karşılaşır. Labori harp esnasında sahip olduğu her şeyi kaybetmiştir. Şimdi türedi bir zengin yanında kâtiplik yapmaktadır. Labori’nin patronunun hikâyesi devrin bir yanını ortaya koymakta, İttihatçılar’ın yandaşlarını kısa zamanda nasıl zengin ettiklerini ispatlamaktadır. Bu adam Adliye’de odacıyken, İttihatçılar zamanında iş yaparak büyük para kazanmıştır. Labori, İtilâfçılar’ın bir an önce iktidara gelmesini ve İttihatçılar’ın elinden haksız kazandıkları milyonları almalarını ister. Yeni zenginler ise, ellerindeki mallarının selâmeti için İstanbul’un başka bir devlete verilmesini istemektedirler. Hikâyenin kahramanı, İstanbul’daki

manzaranın kendisi gibi samimî milliyetperverlerin durumuna ne kadar tezat olduğunu görür. Labori'den ayrıldıktan sonra, bir başka arkadaşı Ebulfuruva'ya rastlar. Ebulfuruva da büyük değişim geçirmiştir. Ebulfuruva'ya göre artık bu millet ve milliyet bağlarından kurtulmak gerekmektedir. Kahraman, Ebulfuruva'yla konuşması esnasında, İttihatçılar'a yönelik tenkitlerini ortaya koyar: “-Bu asrın milliyet hakikatini en anlamayan, en milliyet hissinden mahrum iki cahil şahsiyeti, Enver'le Cemal'i Türkçü sanıyor. Mantiği karamış Enver'in Anadolu'dan gasbederek bol bol Arap illerine saçtığı milyarların dehesetini biz Malatya'da bilmiyorduk...” (1999c: 180)

Bu tenkitlerinden sonra, Türkler'in kendi milliyetlerine sığınarak kurtulacağını söyler. Ancak Ebulfuruva onun fikrine katılmaz, onun önerdiği çözüm “milliyetsiz dindar”lıktır. Ebulfuruva bu anlayışta insanlar yetiştirmek için “Tevhit ve Ahlâk” adlı bir dernek kurduklarını söyler. Kahraman, Türkler arasında gerçek mütefekkirler olmadığı için insanların yanlış fikirler arkasında yuvarlanıp gittiğini düşünür. O, gençliğinde arkadaşlarıyla beraber Meşrutiyet idealinin peşinden yürümüş, Namık Kemal'in şiirlerini heyecanla okumuştur. Fakat şimdi millî heyecanlar tükenmiş, yerini fikirsizliğe ve bu fikirsizliğin doğurduğu anarşiye bırakmıştır. Hikâyenin sonunda yine de Türk'ün ruhuna olan inancını kaybetmez. Elinde bir başka tesellisi daha vardır: “Milliyeti, milliyet denen birliği Allah yapmıştır. Hiçbir kuvvet onu parçalayamaz.” (1999c: 183)

Ömer Seyfettin Ekim 1919 tarihli “Yuf Borusu Seni Bekliyor” (1999c: 328-331) adlı hikâyesinde, ihtikâra karışan bir tipi söz konusu eder. Aksaraylı Cabir Paşa, Meşrutiyet'ten sonra yapılan tensikatla emekliye sevk edilir. Daha sonra İstanbul'a gelir ve İttihatçılar'ın vurgun işlerine sahne olan Ömer Âbid Hanı'nda ticarete koyulur. Vesika işinde kayırılır: “... Aştan kalanın kaşığı kırılınsın, Paşa da derhal Ömer Âbid Hanı'nda bir yazıhane, ticaret tekeresi vesaireyi yoluna koydu. Şimdi bir taklit tüccar da o olmuştu. Tüccar olmak bir şey değil, asıl işin tatlı tarafına bakalım. Tavsiyeler, himmetler, biraz da etek öpmelerle Paşam da muradına nail oldu! Sizden lâf çıkmaz, açıkçası ihracat vesikası işine kayırıldı.” (1999c: 329) Fakat bu işte başarılı olamaz. Mütareke'de vurgun işleri de durunca, Paşa iyice perişan olur. İttihatçılar'ın önde gelen paşaları kaçınca, Câbir Paşa memleketine döner ve tekrar memuriyete başlar.

Ömer Seyfettin “Foya” (1999d: 333-338) adlı hikâyesinde de ihtikâra başlamış eski bir mebusun yaşadığı değişimi anlatır. Hikâyenin kahramanı gazeteci, eski mebuslardan birinin evine gider. Bu ev muhteşem dekoruyla her göreni hayran ve sarayları geride bırakacak bir mekândır. Mebusun hal ve tavrından Meşrutiyet döneminde ihtikârla zengin olduğu, memleketin o günkü sorunlarına uzak yaşadığı anlaşılmaktadır. Mebus, İttihatçılar döneminde

kazandığı servetini az gösterme gayreti içindedir. Kazancını onlar sayesinde yapmış olmasına rağmen, İttihatçılar'ın kaçışından sonra, günün yükselen değerlerine göre taraf değiştirmiştir. Konuşma arasında İttihatçılar'a yönelik tenkitlerini dile getirir. Eski mebus İttihatçılar'ın yurda dönüp dönmeyeceklerinin peşindedir. Gazeteci ona İttihatçı kimliğini hatırlatınca: “-Sen bana bakma. Benim sırtımda yumurta küfesi yok. Biz zamaneye uyarız. Ben Talât, Enver filân diyorum. Nasıl onlar gelebilecekler mi?...” (1999c: 336) şeklinde cevap verir. Gayesi de sonradan anlaşılır. Mebus hatıralarını yazmayı düşünmektedir. Ancak İttihatçılar'ın tekrar yurda dönmesinden ve yönetimi ele alıp kendisinden hesap sormalarından korkar. Sözlerinden taraf değiştirerek yeni dönemde de pay kapmak peşinde olduğu anlaşılmaktadır: “-Hayır canım, diye maksadını karmakarışık anlatmaya çabaladı. Güya birçok şeyler biliyordu. Komitanın bütün sırlarına vâkıfı. Vuranları, asanları, kesenleri, çalanları... Bilhassa masonluk dalaverelerini onun gibi ifşa edecek dünyada başka birisi yoktu. Bu ifşaattan maksadı hem para hem şöhret kazanmaktı. Fakat ya onlar gelirlerse... İşte burasını düşünüyordu.” (1999c: 336)

Gazeteci ona şöyle bir teklifte bulunur. Onların bir gün dönme tehlikesine karşı, en doğrusu, isnad edilen suçları ölen İttihatçılar'a yüklemektir. Ölüler hesap soramayacağına göre, en mantıklı yol budur. Bir de mebusa siyasetle uğraşmamasını ve kendi hayatını yazmasını öğütler. Anadolu'dan gelerek Enver, Talât gibi İttihatçılar'ın kodamanlarıyla tanışmasını ve bu nüfuz sayesinde zenginleşmesini zekâsının bir delili olarak görür. Bu sebepler ve günün hâdiselerine göre taraf değiştirmesi dolayısıyla, onun hayatı da bir romanı doldurabilecek özelliğe sahiptir. Yazar bu hikâyesinde, sosyal hayat içerisinde insan temelindeki bir başka çözülüşü ortaya koymuştur.

Ömer Seyfettin, fıkralarında da İttihat ve Terakki hakkındaki tenkitlerini ortaya koyar. Buradaki tenkitleri, ağırlıklı olarak harp ihtikârı ve muhalifler karşılarındaki tahammülsüz tavırlarına dairdir. Ekim 1918 tarihli “Siyasî İcmal” (2000: 187-188) adlı fıkrasında, tramvayda iki kişi arasında geçen konuşmaya yer verir. Bu iki kişi İttihatçılar'ın yaptıkları vurgunlardan ve bu yolla kazandıkları servetten bahsederler: “-... Minareyi çalanlar kılıfı hazırlamışlardır. Hepsinin dostu, postu, akrabası İsviçre'ye yerleşmiş... Sefirler, konsoloslar onlardan! Bankalar dolu... Hem duyulmayan hırsızlıklara vakit gelinceye kadar sabah olur. Almanya'dan on kuruşa aldıkları şekerin okkasını iki yüze piyasada sattıranlar, dört sene halkı inim inim inletenler, ihtiyaçları, hastaları, çocukları açlıktan öldürenler hâlâ rahat rahat İstanbul'da yaşıyorlar.” (2000: 187) Yeni kabinenin bunlardan hesap sorması mümkün değildir. Çünkü eski kabine yeni kabineyi oluşturanların “eski velinimetleri”dir.

Ocak 1919 tarihli “İnkılâb” (2000: 191-192) adlı fıkrada, İttihatçılar'ın siyaset anlayışı ve sebep oldukları ihtikâr söz konusu edilir. O devirde mebus

olmak için üç şart vardır. Yazar bu üç şartı verirken, devrin hâkim çehresini de bütünüyle göz önüne serer:

“ 1-Efendilere sadakat-i kâmile.

2-İntihab olunduğu yeri harita üzerinde bile bulamamak.

3-Hemen Ömer Âbid Hanı'nda yahut başka bir handa bir daire kiralamak 'Sermayesiz ticaret' denilen anafor ameliyesine başlamak...” (2000: 191)

Bu üç şartı yerine getirenler mebus olmuşlar, ceplerinde beş para yokken mebusluktan milyoner sıfatıyla ayrılmışlardır. Eski mebuslar, İttihatçılar devrindeki gibi para kazanmak mümkün olmadığı için artık mebus olmayı istemezler. Yazar mebus olmaktan korkan bir arkadaşıyla karşılaşır. Bu eski mebus, artık mebus olmanın fayda getirmeyeceğini söyler. En iyisi eski İttihatçı mebusların icat ettiği 'anafor' işine devam etmektir:

“-Anafor! Azizim anafor! dedi, bunu biz eski mebuslar icat ettik! Hepimiz bu tarz sayesinde paralar kazandık. Bir elden aldık, öbür ele vermeden binlerce liralara cebe koyduk. Piyasadaki değirmenlere, fırınlara, kayıklara, takalara, hâsılı işleyen ne varsa hepsine açıktan ortak olduk... Anafor yalnız bizim keşfettiğimiz bir hazinedir! Devir ne kadar değişse bu kazanca hanel gelmez!...” (2000: 192)

Ocak 1919 tarihli “Değirmenciler Mukavelesine Dair” (2000: 208-209) adlı fıkarda, ihtikârın İttihatçılar tarafından nasıl örtbas edildiğini ortaya koyar. İttihatçılar kendi dönemlerinde Topal İsmail Paşa sayesinde basında ihtikâr konusunda yazılar çıkmasını engellemişlerdir. İsmail Paşa, bu ihtikârı idare eden bir el olarak suçlanır.

Şubat 1919 tarihini taşıyan “Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür” (2000: 215-216) fıkrasında, İttihatçılar'ın muhalifler karşısındaki tahammülsüz tavırlarını ve karıştıkları ihtikârı eleştirir. İttihatçılar ellerindeki kuvveti mutlak zannetmişler, bir dönemden sonra muhalifleri hapis, sürgün veya ölümle susturmak yoluna giderek onlara her türlü baskıyı reva görmüşlerdir. En büyük hataları da fikir hürriyetini ortadan kaldırmalarıdır: “İttihatçılar'ın asıl en büyük cinayeti 'fikir hürriyeti'ne bile meydan vermemeleriydi. Kanatsız kuş gibi 'muhalifetsiz Meşrutiyet' istiyorlardı. Bu, olacak şey değildi.” (2000: 215) İttihatçılar'ın yanlış uygulamalarına tanık olanlar, onları uyarmak istemişlerdir. Ancak onlar uyarılara kulak asmadıkları gibi, bu tür ihtarlarda bulunanları kendilerinden olsa bile menfalarla süründürmüşlerdir. Bu noktada yazar, “tarih ezeli bir tekerrürdür” sözünün tekrar hatırlanmasını ister. Devrin değiştiğini, yakında İttihatçılar'ın sürgüne gönderileceğini söyler. Ancak bu defa bir fark vardır. Bu defakilerin, eski sürülenlerin aksine cepleri dolu olarak sürgüne gideceklerini söyleyerek vurguncu İttihatçılar'a bir göndermede bulunur.

Şubat 1919 tarihli “Fâsık-ı Mahrum” (2000: 217-218) adlı fıkrasında, İttihatçılar döneminde vatan ve namus değerlerini ön planda tuttıkları için vurgundan pay alamayan, bundan pişmanlık duyan birinin yakınmasını anlatır. Yazar, milyonlar çalan İttihatçılar’ın yanında, fırsatı kaçırdığını düşünen böylelerinin pişmanlık içinde olduklarını gözlemler. Sonra onlar için de bir yol bulur. Hükümete parasız İttihatçılar’ı, vurguncu arkadaşlarına besletmelerini tavsiye eder. Bunun için de “Adaletin mantığı yoktur!” sözünü delil olarak alır.

Yine Şubat 1919 tarihli “Post Kavgası Kaldırılacak” (2000: 227-229) fıkrasında, bir İtilâfçı’nın İttihatçılar’a yönelttiği tenkitleri ortaya koyar. İtilâfçı içlerinden yeni adamlar yetiştireceklerini, İttihatçılar gibi birkaç isim etrafında dönmeyeceklerini söyler. İttihatçılar yetişmiş adamları olmadığı için, bazı kadrolara, âdeta kayd-ı hayat şartıyla getirilmişlerdir. Yazar, İttihatçılar’ın kadrolara hizmetten ziyade, bunun sağlayacağı imkânları düşünerek geldiklerini söyleyerek bir tenkitle yazısını bitirir.

Ömer Seyfettin, yukarıda zikrettiklerimizin dışında kalan bazı hikâye ve fıkralarında da II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki’ye yer vermiştir. Bunlara kısaca şöyle temas edebiliriz: Ağustos 1917 tarihli “Çanakkale’den Sonra” (1999b: 44-49) adlı hikâyede Meşrutiyet’in ilânı sonrasında yaşanan hayal kırıklığına yer verilir. Hikâyenin kahramanı, hayata ve insana ait ümitlerini kaybetmiştir. Meşrutiyet’in ilânı ümitlerinin az da olsa canlanmasına sebep olur. Ancak Meşrutiyet’in ilânını takiben yaşanan olaylar onu tekrar karamsarlığa iter. Kahramanın hayatla barışması ise, beklenmedik bir anda yaşanan Çanakkale Zaferi mucizesi sayesinde olur. “1/2” (1999d: 253-258) adlı hikâyede önce İttihatçı olan, ancak İttihatçılar’ın iktidardan düşmesinden sonra taraf değiştirerek İtilâfçı olan bir tipi anlatır. Aralık 1918 tarihli “Yaşamın Dolap” (1999d: 349-354) adlı hikâyesinde, bir hafiyenin Meşrutiyet sonrasındaki korkularına yer verilir.

Ocak 1919 tarihli “Hayırlı Bir Fal” (2000: 196-198) adlı fıkrada, Enver Paşa’ya yönelik tenkitler bir fal vasıtasıyla verilir. Falcı, Enver Paşa’nın tekrar döneceğini ve teâlî ümidinin olduğunu söyler. Müşteri buna önce sevinir. Ancak buradaki “teâlî” mânâsının asılmak olduğunu anlayınca üzülür. Ekim 1919 tarihli “Sözünde Durmak” (2000: 242-243) adlı fıkrada, Talât Paşa’nın nüktedanlığını söz konusu eder. Bu iki fıkrada, yazarın bütün ironisi iş başındadır.

Sonuç:

Bu değerlendirmelerden sonra Ömer Seyfettin’in II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki hakkındaki düşüncelerini beş maddede toplayabiliriz:

- 1- Ömer Seyfettin Meşrutiyet öncesinde, Meşrutiyet idaresinin bünyesinde farklı ulusları barındıran Osmanlı imparatorluğu için uygun bir yönetim

tarzı olmadığını dile getirir. ("Türkçülük Fikri" (2001b: 200-201) adlı yazısında 1904 yılında bu fikre sahip olduğunu belirtmiştir.) Yeni dönemin, Osmanlı Devleti'ni dağılıp sürecine soktuğundan rahatsızlık duyar.

- 2- Ömer Seyfettin de diğer aydınlar gibi Meşrutiyet'in ilânını heyecanla karşılar. Ancak Meşrutiyet sonrasında tanık olduğu olaylar üzerine hayal kırıklığı yaşar ve fikirlerinde bazı değişiklikler olur. Meşrutiyet'ten sonra İttihatçılar'ın Osmanlılık ideolojisine sığınmalarına karşı çıkar. İmparatorluktaki diğer unsurlar, Tanzimat'tan beri Osmanlılık ideolojisi konusunda samimî görünmüşler, ancak arka planda kendi millî idealleri için çalışmışlar, bu ideolojiye samimiyetle bağlanan Türkler millî mefkûrelerinden vazgeçmişler ve millî kimliklerini kazanmada geç kalmışlardır. İttihatçılar, Osmanlılık ideolojisinden sonra İslâmcılığa yönelmişlerdir. Ömer Seyfettin, Osmanlılık ve İslâmcılık'tan vazgeçip Türkçülüğü ön plana çıkarmalarını tenkit eder. Ona göre var oluşun tek yolu, millî mefkûrelere sığınmaktır. Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlılık ideolojisinin iflâs ettiğini gören Ömer Seyfettin ve arkadaşları, Parti içerisinde Türkçülük idealini ön plana çıkarmaya gayret ederler.
- 3- Ömer Seyfettin, harp ihtikârını İttihat ve Terakki'nin toplum vicdanında mahkûm edilmesinin en önemli sebeplerinden biri olarak görür. Yolsuzluklardan, bu işi gizli bir el gibi yöneten Levazım Reisi İsmail Paşa'yı sorumlu tutar. Halk aklıktan kırılırken, İsmail Paşa vagon ticareti ve vesika izni konusundaki yolsuzluklara göz yummuştur. İşe işini düzenlemekle görevli el, bu işlerin yolsuzluk ve usulsüzlük dairesinde devam etmesini sağlayan bir kurum olmuştur.
- 4- Fikir hürriyetine izin vermemeleri, muhaliflere söz hakkı tanımamaları Ömer Seyfettin'e göre İttihatçılar'ın bir başka hatasıdır. Böylece kendilerini tek ve mutlak bir güç olarak görmüşler, yaptıkları hataları değerlendirmeye ve düzeltme imkânını baştan kaybetmişlerdir.
- 5- Ömer Seyfettin İttihat ve Terakki'nin şahıslara bağlı kaldığını, kurumsallaşmadığını ifade eder. İleride bayrağı devralacak insanların yetişmesi sağlanamamıştır. İttihatçı liderler arasında tek sivil isim olan Talât Paşa, parti içindeki ağırlığını hep korumuştur.

Ömer Seyfettin, sorumlu bir aydın olarak yaşadığı kriz döneminde toplum adına çözümler üretmeye gayret etmiş, İttihatçılar'a yakın olmasına rağmen bundan çıkar sağlamadığı gibi, gözü kapalı bir itaat anlayışına saplanmadan yanlış uygulamaları tenkit etmekten kaçınmamıştır. Yazar, aydın, asker yönü ona farklı özellikler katmış, devrinde yaşanan olayları çok boyutlu cephelerden görmesini ve güçlü kalemiyle edebiyata mal etmesini sağlamıştır. Bu

sebeple Ömer Seyfettin, dil, edebiyat ve kültür tarihimizde hak ettiği saygın yeri daima koruyacaktır.

Kaynakça

- ALANGU, Tahir (1968), *Ömer Seyfettin: Ülkücü Bir Yazarın Romanı*, İstanbul: May Yay.
- ERSOY, Mehmet Âkif (1989), “Süleymaniye Kürsüsü’nde”, *Safahat*, hzl. M. E. Düzdağ, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim (1998), *İttihat-Terakki’nin Sorgulanması ve Yargılanması*, İstanbul: Temel Yayınları.
- KOÇ, Murat (2005), *Türk Romanında İttihat ve Terakki*, İstanbul: Temel Yayınları.
- ÖMER Seyfettin (1999 a), *Bütün Eserleri: Hikâyeler I*, hzl. Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____ (1999b), *Bütün Eserleri: Hikâyeler II*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay.
- _____ (1999c), *Bütün Eserleri: Hikâyeler III*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay.
- _____ (1999d), *Bütün Eserleri: Hikâyeler IV*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay.
- _____ (2000), *Bütün Eserleri: Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay.
- _____ (2001a), *Bütün Eserleri: Makaleler I*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- _____ (2001b), *Bütün Eserleri: Makaleler II, Tercümeler*, hzl. H. Argunşah, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TUNAYA, Tarkan Zafer (2000), *Türkiye’de Siyasal Partiler III: İttihat ve Terakki*, İstanbul: İletişim Yayınları.

The Second Constitutional Era and İttihat ve Terakki in the Works of Ömer Seyfettin

Assoc.Prof.Dr. Murat KOÇ*

Abstract: Ömer Seyfettin (1884-1920) is well-known for his short stories, poems, prose poems and translations. As a writer, he was always interested in the social and political events of his time, which he reflected in his works. The declaration of the Second Constitutional Monarchy and the issues surrounding İttihat ve Terakki Partisi (The Union and Progress Party) occupy an important place in his works. In this study the views of Ömer Seyfettin on the Second Constitutional Era and the İttihat ve Terakki are evaluated.

Key Words: Ömer Seyfettin, the Second Constitutional Era, İttihat ve Terakki Partisi (The Union and Progress Party)
(I would like to thank Ms. Lyzbeth Erduran for translating the abstract of this article into English)

---

* Marmara University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature / İSTANBUL
muratkoc@marmara.edu.tr

Эпоха 2 ого Мешрутийета и Иттихат ве Теракки в произведениях Омара Сейфеттина

Дц.Дк. Мурат КОЧ*

Резюме: Омар Сейфеттин (1884-1920) - известный тюркский просветитель писал произведения в разных жанрах: поэзия, стихи, рассказы, переводы. В своих произведениях он отражал политические и социальные события своего времени, в которых и сам принимал активное участие. Одним из важнейших политических событий того времени является 2-ой Мешрутийет и деятельность партии Иттихат ве Теракки. В данном исследовании рассматриваются отношение и взгляды на эти события Омара Сейфеттина.

Ключевые Слова: Омар Сейфеттин, 2-ой Мешрутийет, Партия Иттихат ве Теракки

---

* Мармарский Университет , Научно-литературный Факультет, Каф. Тур. яз. и Литературы / г. СТАМБУЛ
muratkoc@marmara.edu.tr